



• ANALİZ

Almanya'da 23 Şubat 2025 Federal Meclis Seçimleri

M. Erkut Ayvaz

ALMANYA'DA 23 ŞUBAT 2025 FEDERAL MECLİS SEÇİMLERİ

M. ERKUT AYVAZ

COPYRIGHT © 2025

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

ISBN:

Editörya: Ebrar Üzümcü, Mustafa Said İşeri, Berrin Çalışkan, Melisa Onuk
Mizanpaj: Said Demirtaş

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
34050 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstrasse 1, 10117 Berlin GERMANY
berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM
Tel: +32 2 313 39 41

İÇİNDEKİLER

ÖZET | 7

GİRİŞ | 8

ERKEN SEÇİM SÜRECİ | 9

ŞANSÖLYE ADAYLARI | 9

Olaf Scholz (SPD) | 10

Friedrich Merz (CDU/CSU) | 10

Robert Habeck (Yeşiller) | 11

Alice Weidel (AfD) | 12

Sahra Wagenknecht (BSW) | 12

SEÇİM PROGRAMLARINDA ÖNE ÇIKAN HUSUSLAR | 13

SPD | 13

CDU/CSU | 14

Yeşiller | 14

FDP | 15

AfD | 15

BSW | 16

Sol Parti | 16

Partilerin Türkiye Politikaları | 17

SEÇİM SÜRECİNDE ÖNE ÇIKAN TARTIŞMALAR VE SÖYLEMLER | 18

Göç Politikasına İlişkin Tartışmalar | 18

Vatandaşlık Yasası Reformu ve Çifte Vatandaşlık | 19

Ukrayna'ya Yardımlar ve Savunma Harcamalarında Artış Talepleri | 20

ABD ile İlişkiler | 21

Ekonomi ve Sosyal Yardımlara İlişkin Tartışmalar | 21

SONUÇ | 22



Bu analizde Almanya Federal Meclis seçimleri öncesi üç partili koalisyonun dağılma süreci ele alınmaktadır. Erken seçim tarihinin netleşmesi sonrası partilerin belirledikleri şansölye adayları üzerinde durulmakta, seçim programlarında öne çıkan hususlar ve seçim sürecindeki söylemler analiz edilmektedir.

ÖZET

23 Şubat 2025 Federal Meclis seçimleri öncesi üç partili koalisyonun dağılma sürecinin ele alındığı bu analizde, öncelikli olarak Kasım 2024'te Alman siyasi tarihi açısından yaşanan önemli gelişmelere işaret edilerek federal hükümetin sona ermesine dair sebepler irdelenmektedir. Üç partili koalisyon, 2021'deki seçimi kazanan SPD, Yeşiller ve FDP'den oluşmuş ancak üç yıl boyunca sürekli koalisyon içi tartışmalarla gündeme gelmiştir. Kasım 2024 itibarıyla federal hükümetin azınlık hükümetine dönüşmesi ve erken seçim kararının alınma sürecine de değinilmesinin ardından 23 Şubat 2025 Federal Meclis seçim süreci derinlemesine analiz edilmektedir. Öncelikle bu seçimlerde ilk kez sayısı beşe yükselen partilerin şansölye adayları üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte partilerin seçim programlarında öne çıkan hususlar incelenmektedir. Almanya'daki ekonomik durgunluk, enerji alanındaki eksiklikler, yapısal ve bürokratik sorunlar başta olmak üzere seçim programlarının da işaret ettiği üzere çeşitli alanlardaki reform ihtiyaçları olduğuna işaret edilmektedir. Ancak bu hususların seçim sürecinde partiler ve adaylar tarafından yeterli ölçüde ele alınmadığı belirtilmektedir. Partilerin bilhassa popülist ve ayrıştırıcı söylemler ile birlikte hukuki gereklilikler ve somut verileri de görmezden gelerek başta göç gibi hususlara odaklandığına işaret edilmektedir.

GİRİŞ

2021 Federal Meclis seçimleri sonrası Alman siyaseti federal düzlemde ilk kez üç partili koalisyon hükümetini tecrübe etmiştir. Geride bırakılan üç yılda ise Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD), Yeşiller ve Hür Demokratik Parti'den (FDP) oluşan federal hükümet koalisyon içi gerginliklerle gündeme gelmiştir. Koalisyonun Eylül 2025 için planlanan seçimlerden önce sona erebileceği değerlendirilmeleri dahi yapılmıştır. Sonuçta üçlü koalisyon Kasım 2024'te sonlandırılmıştır.¹ Sonraki süreçte Şansölye Olaf Scholz (SPD) liderliğinde SPD ve Yeşiller'den oluşan bir azınlık hükümeti 23 Şubat 2025 için kararlaştırılan Federal Meclis erken seçim takvimini netleştirmiştir.

Bu analizde öncelikle 23 Şubat 2025 Federal Meclis seçimleri öncesi koalisyonun dağılma süreci ele alınmaktadır. Erken seçim tarihinin netleşmesi sonrası partilerin belirledikleri şansölye adayları üzerinde durulmakta, seçim programlarında öne çıkan hususlar ve seçim sürecindeki söylemler analiz edilmektedir. Partilerin güncel anketlerdeki durumuna işaret edilerek olası koalisyonlara da değinilmektedir. Hiçbir partinin aşırı sağcı Almanya için Alternatif (AfD) partisiyle koalisyon kurmayacağı ileri sürülse de özellikle Hristiyan Birlik partileri CDU/CSU'nun kampanya sürecindeki irite edici tutumu ve seçimi birinci sırada bitirmesi durumunda hangi yönde bir koalisyon tercihinde bulunacağı tartışmaları gündemde önemli bir yer tutmuştur.

¹ M. Erkut Ayvaz, "Almanya'da 16 Aralık 2024 Güven Oylaması ve Erken Seçim Süreci", *SETA Analiz*, Sayı: 433, (Aralık 2024).

Seçimlere 29 partinin katılımı onaylanmıştır. Geçmişte yalnızca CDU/CSU veya SPD'nin seçimleri birinci sırada tamamlamalarının akabinde koalisyon hükümetini kurmakla görevlendirilmeleri muhtemeldi. 2021 seçimlerinde ilk kez üç parti şansölye adayı belirlerken 2025'te bu sayı beşe yükselmiştir.

ERKEN SEÇİM SÜRECİ

Kasım 2024'te Alman siyasi tarihi açısından önemli gelişmeler yaşanarak uzun bir süredir krizlerle gündeme gelen koalisyon hükümeti sonlandırılmıştır. Üç partili koalisyon 2021'deki seçimi kazanan SPD, Yeşiller ve FDP'den oluşmaktaydı. Esasen Eylül 2025'te Federal Meclis seçimlerinin yapılması planlanırken koalisyon içi tartışmalar neticesinde Şansölye Scholz liderliğindeki üç partili koalisyon yaklaşık bir yıl erken sona ermiştir.

Özellikle 2025'e ilişkin bütçe planlaması ve ekonomik durgunluğa karşı yeni adımların atılmasına yönelik hükümet ortakları arasındaki anlaşmazlık yaz aylarında sürmüştür. Kasım itibarıyla ise çeşitli görüş ayrılıkları zirveye ulaşmış ve siyasi kriz derinleşmiştir. Son olarak Donald Trump'ın seçimi kazanarak yeniden Amerikan başkanı seçilmesinin netleştiği 6 Kasım 2024'te Şansölye Scholz, Almanya cumhurbaşkanına FDP'nin lideri ve Federal Maliye Bakanı Christian Lindner'i görevden almasını önermiştir. Böylelikle Lindner ve kabinedeki bir FDP'li isim haricinde toplam üç FDP'li bakan üçlü koalisyonundan geri çekilmiştir.² Sonraki haftalarda başta şansölyenin 16 Aralık'ta Federal Meclisten güvenoyu talebi ve beklendiği üzere burada çoğunluğu sağlayamamasının yanı sıra yaşanan diğer gelişmeler neticesinde 23 Şubat 2025'te erken seçimlere gidilmesi kararlaştırılmıştır.



Kampanya sürecinde görevdeki SPD'nin şansölye adayı Scholz'un yanı sıra CDU/CSU'nun şansölye adayı Friedrich Merz'in öne çıktıkları söylenebilir.

ŞANSÖLYE ADAYLARI

Geleneksel olarak Federal Meclis seçimlerinde birinci gelme olasılığı yüksek olan partiler liste başı adaylarını şansölye adayı olarak tanımlamaktadır. Bu adım anayasal bir bağlayıcılığı olmasa da kampanya sürecinde bu isimlerin daha çok öne çıkmalarına sebep olmaktadır. 2021'de üç ve 23 Şubat 2025 seçimlerinde ise ilk kez beş parti şansölye adayı belirlemiştir. Kampanya sürecinde görevdeki SPD'nin şansölye adayı Scholz'un yanı sıra CDU/CSU'nun şansölye adayı Friedrich Merz'in öne çıktıkları söylenebilir.

2 M. Erkut Ayvaz, "Almanya'da Hükümet Krizi: Üçlü Koalisyon Dağılıyor", Anadolu Ajansı, 8 Kasım 2024.

OLAF SCHOLZ (SPD)

Olaf Scholz, SPD’de genel sekreterlik, Hamburg’da belediye başkanlığı, Merkel liderliğindeki son federal hükümette federal maliye bakanlığı ve şansölye yardımcılığı görevlerini yürütmüştür. Scholz 26 Eylül 2021 seçimlerinde CDU/CSU’nun başarısızlığının akabinde partisini –genel başkan olmamasına rağmen– birinci sıraya taşıyabilmiştir. Siyasi liderlik noktasında yoğun eleştirilere muhatap olan Scholz ilk kez federal düzlemde SPD, Yeşiller ve FDP’den oluşan üçlü koalisyon hükümetini kurmuştur.

Toplumsal desteği son derece düşük olmasına rağmen Scholz yeniden adaylıkta ısrarcı olmuştur. SPD’li Federal Savunma Bakanı Boris Pistorius’un olası şansölye adaylığının gündeme gelmesiyle birlikte Scholz’un bir önceki Amerikan Başkanı Biden gibi adaylıktan çekilebileceği tartışılmış ancak SPD yönetiminin desteğiyle adaylığı ilan edilmiştir.³ Scholz, CDU/CSU’nun adayı Merz ile anketlerdeki oy farkını 2021’teki gibi kapatabileceğini ileri sürmüştür.⁴ O dönem bir yeniliğin sembolü olarak değerlendirilen üçlü koalisyonun gelinen aşamada bir hüsranı temsil ettiği ve Scholz’un bu koalisyonun bir nevi sembolü olarak algılandığı belirtilmelidir. Ayrıca Scholz şansölyelik makamının otoritesini gerekli ölçüde yerine getiremediği ve tartışmalara seyirci kaldığı yönünde eleştirilmiştir.

FRIEDRICH MERZ (CDU/CSU)

CDU/CSU’nun şansölye adayı CDU Genel Başkanı Friedrich Merz olmuştur.⁵ Merz –kardeş parti CSU’nun lideri ve Bavyera Eyalet Başbakanı– Markus Söder’e kıyasla anketlerde geride olmasına rağmen CDU çevreleri Merz’in şansölye adaylığında ısrarcı olmuştur. Merz geçmişte Federal Mecliste CDU’nun grup başkanlığı görevini yürütse de Merkel ile 2002’de görüş ayrılıkları sonrası bu görevinden ayrılmış ve 2009’ta ise siyasete veda etmiştir. 2018’de siyasete dönen Merz, Merkel sonrası dönem için yapılan genel başkanlık yarışında Merkel yanlısı isimlere karşı yarışı kaybetmiştir. Bu başarısız girişimlerin ardından 2022’de sonunda partinin genel başkanı olabilmıştır. Daha muhafazakar bir çizgiyi temsil eden Merz özellikle 2000’de ileri sürdüğü *Leitkultur* (Alman öncü kültür) tanımlamasıyla hafızalara kazınmıştır.⁶ CDU liderliği ve ana muhalefet görevini yürüten Merz göç ve sığınmacılar konusunda tartışmalı söylemleriyle gündeme gelmeyi sürdürmektedir.

³ “German Social Democrats Name Scholz as Chancellor Candidate”, Anadolu Ajansı, 25 Kasım 2024.

⁴ “Anketler ‘Kazanamaz’ Diyor”, *Hürriyet*, 20 Kasım 2024.

⁵ “Kanzlerkandidat der Union: ‘Friedrich Merz macht’s’”, tagesschau.de, 17 Eylül 2024, <https://www.tagesschau.de/inland/innenpolitik/k-frage-union-merz-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

⁶ “‘Leitkultur’: Merz geht in die Offensive”, spiegel.de, 22 Ekim 2000, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/leitkultur-merz-geht-in-die-offensive-a-99435.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

Merz 2022'de bazı eyalet meclisi seçimlerinde CDU'nun elde ettiği başarıları belli ölçüde kendisiyle ilişkilendirmiştir. Diğer yandan bazı eyaletlerde görevdeki CDU'lu eyalet başbakanlarıyla uzun vadede bir rekabet içerisinde olabileceği de belirginleşmiştir. İlk başlarda Merz'in aşırı sağcı AfD'den ziyade Yeşiller'i öncelikli rakip olarak belirlemesi de dikkat çekmiştir.⁷ 2024'ün sonbahar aylarıyla birlikte Merz 2025 seçimlerinin ardından Yeşiller ile de olası bir koalisyona yönelik kapıları tamamen kapatmama eğilimini tercih etmeye başlamıştır. Kardeş parti CSU ise bu yaklaşıma karşı çıkmaktadır.

Merz'in partiyi daha muhafazakar bir çizgiye taşıma girişimleri bilhassa göçmen kökenlilere yönelik söylemlerde belirginleşmiştir. Örneğin 2007'den bu yana ilk kez değiştirilen CDU'nun Temel İlkeler Programı'nda Almanya'daki göçmenlere yönelik "Alman öncü kültürü (*Leitkultur*) kabul edilmeli" içerikli talepler uzun yıllar sonra yine gündeme gelmiştir.⁸ Bu gibi en nihayetinde ayrıştırıcı tondaki tercihler CDU gibi merkezde yer aldığı ileri sürülen bir siyasi partinin de güncel aşırı sağcı ve popülist gelişmeler tarafından şekillendirilebileceği endişelerini pekiştirmiştir. Merz'in göçmen kökenlilere yönelik dışlayıcı yaklaşımları⁹ kapsamında Almanya'ya gelen Ukraynalı göçmenler de –"sosyal turizm" yapmakla itham edilerek– popülist bir üslupla hedef alınmıştır.¹⁰

ROBERT HABECK (YEŞİLLER)

Şansölye Yardımcısı ve Federal Ekonomi ve İklim Koruma Bakanı Robert Habeck, Yeşiller'in 2025 şansölye adayı olmuştur. Seçim sürecinin başlangıcındaki yükseliş trendi Habeck'in sağlık sigortası ve sosyal güvenlik alanında gündeme getirdiği tartışmalı ve muğlak reform önerilerinin akabinde duraklamıştır.¹¹ Habeck'in vaatlerinde genelde detaylardan kaçınarak daha fazla kitleye hitap edebilme hedefinin ilk aşamada partiye olumlu yansıdığı gözlenmiştir.

Üç yıllık koalisyon döneminde ise sürekli eleştirilere neden olan ve Alman dış politikasının inandırıcılık çizgisinden uzaklaşmasını beraberinde getiren başta Dışişleri Bakanı Baerbock'un yanı sıra Habeck de politika tercihleriyle olumsuz sembol isimler haline gelmiştir. Öne çıkan iki ismin Yeşiller'in anketlerdeki gerileme trendiyle de ilişkilendirildiği söylenebilir. Alman ekonomisindeki durgunluk, enflasyon artışı ve özellikle enerji krizinin yanı sıra Habeck'in başkanı olduğu Federal Ekonomi ve İklim Koruma Bakanlığı tarafından hazırlanan fakat ilk hali

7 "Union: Merz sieht Grüne nach wie vor als Hauptgegner", deutschlandfunk.de, 3 Temmuz 2023, <https://www.deutschlandfunk.de/merz-sieht-gruene-nach-wie-vor-als-hauptgegner-102.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

8 Ahmet Külahçı, "CDU 'Öncü Kültür'de Israrlı", *Hürriyet*, 12 Aralık 2023.

9 "Merz'in Kreuzberg Sözlerine Yeşiller'den Sert Tepki: 'Ayrımcılık'", *Hürriyet*, 6 Eylül 2023.

10 "Geflüchtete aus der Ukraine: Merz beklagt 'Sozialtourismus'", tagesschau.de, 27 Eylül 2022, <https://www.tagesschau.de/inland/merz-ukraine-fluechtlinge-deutschland-101.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

11 "Bundestagswahlkampf: Kritik an Habecks Plänen zu Sozialabgaben auf Kapitalerträge", zeit.de, 13 Ocak 2025, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2025-01/habeck-merz-sozialabgaben-kapital-ertraege-anleger-kritik>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

toplumda son derece olumsuz bir karşılık bulan “Kalorifer Yasası”¹² girişimi de halen akıllardadır.

ALICE WEIDEL (AFD)

Aşırı sağcı AfD ilk kez bir şansölye adayı belirlemiş ve partinin Eş Genel Başkanı Alice Weidel şansölye adayı olmuştur. Weidel’in eş genel başkan olmasına rağmen partiyi domine ettiği söylenebilir. Göçmenlerin geri dönüşü odaklı ayrıştırıcı söylemleri yoğun bir şekilde tercih eden¹³ Weidel nükleer enerji yanlısı ve Rusya’ya yönelik ılımlı bir yaklaşımı da savunmaktadır.

ABD’li Elon Musk’ın AfD’ye yönelik desteğini açıklaması Alman kamuoyunda eleştirel açıdan ele alınmıştır. Ayrıca Weidel Ocak’ta Musk’ın sosyal medya platformunda Musk ile bir canlı yayına katılırken Musk da 25 Ocak’ta AfD’nin seçim toplantısına canlı bağlantıyla katılmıştır. Musk’ın bu aktif tutumu Alman kamuoyunun¹⁴ yanı sıra örneğin Polonya’da da eleştirilmiştir.¹⁵

Almanya’nın doğusundaki eyalet meclisi seçimlerinde başarılar elde eden AfD, federal düzlemdeki anketlerde de yükseliş trendini sürdürmektedir. Ancak eyaletlerdeki gibi federal düzlemde de tüm partiler AfD ile koalisyonu –şimdilik– reddetmektedir. Bu nedenle kısa vadede AfD’nin federal düzlem veya eyaletlerde seçimleri mutlak çoğunluk dışında birinci bitirse bile bu durum hükümet olmasına katkı sağlamayacaktır. Diğer yandan Ocak sonunda Federal Mecliste göç konusu odağında yaşanan ve CDU lideri Merz’in öncülük ettiği bazı kritik gelişmeler ise aşırı sağcılarla iş birliğiyle ilgili önemli gelişmeleri içermiştir.

SAHRA WAGENKNECHT (BSW)

Almanya’da son yıllarda kurulan partilerden bir diğeri Sol Parti’den görüş ayrılıklarının akabinde ayrılanların kurduğu Sahra Wagenknecht Birliği (BSW) partisidir. Eş Genel Başkan Sahra Wagenknecht son olarak beşinci şansölye adayı olarak açıklanmıştır. Sol popülist bir çizgide değerlendirilen BSW’nin göç konusunda popülistlerle benzer talepleri dikkat çekmektedir.¹⁶ BSW bu politika tercihlerini “sağ”

12 “Birlik Partileri’nden ‘Kalorifer Yasası’yla İlgili 90 Soruluk Önerge!”, *Hürriyet*, 4 Ağustos 2023.

13 “Änderung per Abstimmung: AfD nimmt Begriff der ‘Remigration’ ins Wahlprogramm auf”, *spiegel.de*, 12 Ocak 2025, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-verschaerft-wahlprogramm-und-nimmt-rechten-begriff-der-remigration-auf-a-444b6c0c-63a6-4b6c-8dfc-023f727e25c4>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

14 Cüneyt Karadağ, “Aşırı Sağcı Lider Weidel ile Musk’ın X’teki Canlı Yayını Alman Medyasında Eleştirildi”, *Anadolu Ajansı*, 10 Ocak 2025.

15 Muhammet Nazım Taşçı, “Polonya Başbakanı Tusk’a Göre, Musk’ın Alman AfD Toplantısındaki Nazilere İlişkin Sözleri Ürkütücü”, *Anadolu Ajansı*, 26 Ocak 2025.

16 “Bündnis Sahra Wagenknecht: Hier links, da rechts”, *deutschlandfunk.de*, 17 Mayıs 2024, <https://www.deutschlandfunk.de/wagenknecht-partei-buendnis-gruendung-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).



Almanya’nın doğusundaki eyalet meclisi seçimlerinde başarılar elde eden AfD, federal düzlemdeki anketlerde de yükseliş trendini sürdürmektedir.

olarak sınıflandırmayı reddetmekle birlikte¹⁷ AfD ile koalisyonla da karşı çıkmaktadır. 2024'te bazı eyalet meclislerine girmeyi ve hatta iki eyalette koalisyon ortağı olmayı başaran BSW, 2024 Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinde de önemli bir oy oranına ulaşmıştır. BSW'nin gelinen aşamada yüzde 5 barajını aşıp aşmayacağı ise belirsizdir.

SEÇİM PROGRAMLARINDA ÖNE ÇIKAN HUSUSLAR

Partilerin seçim programlarında benzerliklerin yanında ciddi farklılıklar da söz konusudur.

SPD

SPD'nin seçim programında yüksek enerji fiyatlarına bir nevi üst sınır getirerek ekonomik durgunluğa yönelik adımları hedeflediği söylenebilir. Vergi indirimiyle birlikte şirketleri yeni yatırımlara yönelik teşvik etmeyi hedefleyen SPD "borç freni"ne yönelik bir reform da planlamaktadır. Asgari ücret artışını bu seçimlerde de öne çıkaran SPD toplumun yüzde 95'inin vergilerini azaltacağını belirtmektedir. Seçim programında kira üst sınırı uygulamasının uzatılması gibi sosyal politika konuları da öne çıkmaktadır.¹⁸

Göç konusunda özellikle suçlu bulunan göçmenlerin geri gönderilmesi yanlış bir söylem tercih edilirken iltica süreçlerinin AB dışındaki üçüncü ülkelere taşınması teklifleri ise reddedilmektedir. SPD ayrıca kalifiye iş gücü olarak Almanya'ya göçün olumlu etkilerine işaret ederek hızlı bir şekilde iş piyasasına entegrasyonun gerekliliğini savunmaktadır.

Öne çıkan bir diğer husus da Ukrayna'ya yönelik silah yardımlarının sürdürüleceği vaadidir.¹⁹ Taurus seyir füzelerinin Ukrayna'ya gönderilmesine ise karşı çıkmaya devam edilmektedir. FDP, Yeşiller ve CDU/CSU'nun ise Taurus füzelerinin Ukrayna'ya gönderilmesi yanlış oldukları hatırlatılmalıdır.²⁰ Güvenlik ve savunma alanındaki bir diğer vaat ise Almanya'nın savunma harcamalarının NATO'nun güncel yüzde 2 beklentisiyle uyumlu olacaktır.²¹

17 "BSW-Kanzlerkandidatin Wagenknecht 'Das ist nicht rechts'", tagesschau.de, 12 Ocak 2025, <https://www.tagesschau.de/inland/bundestagswahl/parteien/bsw-tagesthemen-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

18 "Wahlprogramm der SPD", Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg – Bundestagswahl 2025 (bundestagswahl-bw.de), <https://www.bundestagswahl-bw.de/wahlprogramm-spd>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

19 "Wahlprogramm der SPD".

20 M. Erkut Ayyaz, "Almanya'nın Ukrayna'ya Silah Yardımları ve Alman Siyasetine Yansımaları", *SETA Analiz*, Sayı: 411, (Nisan 2024).

21 "Vorgezogene Bundestagswahl; Das sind die Schwerpunkte der Wahlprogramme", tagesschau.de, 15 Ocak 2025, <https://www.tagesschau.de/inland/bundestagswahl/wahlprogramme-bundestagswahl-2025-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

CDU/CSU

CDU/CSU’da öne çıkan seçim vaatlerinde göç politikasındaki daha katı bir çizgi gelmektedir. Ukraynalılara yapılan sosyal yardımın (*Bürgergeld*) durdurulması da hedeflenmektedir.²² Zorunlu askerliği de yeniden gündeme getirmeyi hedefleyen CDU/CSU tartışmalı “Alman öncü kültür” kavramını toplumsal birliklilik noktasında gerekli görmektedir. Ayrıca üçlü koalisyon partilerinin çifte vatandaşlık düzenlemesinin kaldırılması da seçim programında yer almaktadır.²³ Ailelerin desteklenmesi hedefleri ve “Vatandaşlık Parası” (*Bürgergeld*) konseptinin istihdamı teşvik edici şekilde değiştirilmesi de hedeflenmektedir.



Yeşiller’in yeni dönemdeki dış politika hedeflerinde Ukrayna’ya yönelik “diplomatik, finansal, insani ve askeri desteğin” sürdürüleceği öne çıkmaktadır.

Borç freni yanlısı tutumun sürdürüleceği, yenilenebilir enerjinin geliştirileceği ancak gerekli görülürse 2023’te kapatılan son nükleer enerji tesislerinin açılacağı da belirtilmektedir. İç ve dış güvenliklerin artırılması da öne çıkarken dış politikada ise Ukrayna’nın gerekli tüm “diplomatik, finansal ve insani yardımlar ve ayrıca silahlarla desteklenmesi” hedeflenmektedir. Rusya’ya yönelik yaptırımların genişletilmesi hedefi öne çıkarken İsrail’in ise askeri olarak da desteklenmeye devam edileceği ancak aynı zamanda iki devletli çözümden yana olunacağı belirtilmektedir.²⁴

YEŞİLLER

Yeşiller seçim programında iklim politikalarının hayata geçirilmesi ve bu süreçte dar ve orta gelirli vatandaşların yükünün hafifletilmesi hedefleri dikkat çekmektedir. Emeklilik sisteminin daha adil bir hale getirilmesi ve yüksek gelirlilerden daha yüksek vergilerin alınması hedeflenmektedir.²⁵

Yeşiller de asgari (saatlik) ücretin 15 avroya yükseltilmesini savunurken Almanya’nın altyapısının modernleştirilmesi için spesifik bir fonu hayata geçirmek ayrıca borç freni uygulamasını “mantıklı bir şekilde” modernize etmek istemektedir. Yenilenebilir enerji altyapısının geliştirilmesi vad edilirken doğal gaz enerji teşvikiyle nükleer enerjiye karşı çıkmaktadır. “Entegrasyon için” en önemli hususun iş ve istihdam olduğu belirtilirken istihdama ilişkin geçerli yasakların sonlandırılması savunulmaktadır. Süresiz sınır kontrolleri-

²² “Wahlprogramm von CDU/CSU”, Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg – Bundestagswahl 2025 (bundestagswahl-bw.de), <https://www.bundestagswahl-bw.de/wahlprogramm-cdu>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

²³ “Politikwechsel für Deutschland: Wahlprogramm von CDU und CSU” (CDU/CSU 2025 Seçim Programı), CDU, s. 6, https://www.politikwechsel.cdu.de/sites/www.politikwechsel.cdu.de/files/downloads/km_btw_2025_wahlprogramm_langfassung_ansicht.pdf, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

²⁴ “Wahlprogramm von CDU/CSU”.

²⁵ “Bundestagswahl: Wahlprogramme der Parteien: Wer will was?”, zdf.de, 17 Aralık 2024, <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/deutschland/bundestagswahl-wahlprogramme-union-spd-gruene-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

ne ise karşı çıkılmaktadır. Ayrıca aşırıçılıkla mücadeleye ilişkin erken önlemler hedeflemektedir.²⁶

Yeşiller'in yeni dönemdeki dış politika hedeflerinde de Ukrayna'ya yönelik "diplomatik, finansal, insani ve askeri desteğin" sürdürüleceği öne çıkmaktadır. Seçim programında 1967 sınırlarının geçerli olduğu iki devletli çözüm desteklenmektedir. GSYH'nin yüzde 2'sinin savunma bütçesine süresiz olarak ayrılması da savunulmaktadır.²⁷

FDP

FDP'nin seçim programında ekonomi ve mali hususların öne çıktığı gözlenmektedir. "Dayanışma Vergisi"ni (*Solidaritätszuschlag*) kaldırmayı hedeflerken borç frenini sürdürmekte ise ısrarlıdır.²⁸ Ekonomiye ilişkin özellikle şirketlerin vergi yükünü hafifletme vaadi öne çıkarken istihdamda daha esnek çalışma modelleri gündeme getirilmektedir. Vatandaşlık Parası'nı yeniden düzenlemeyi hedefleyen FDP enerji ve iklim politikalarında eski koalisyon ortaklarından ayrışan tercihlerle dikkat çekmektedir. Örneğin doğal gaz teşvikinin artırılması, akaryakıtlara uygulanan vergilerin düşürülmesi ve kapatılan nükleer santrallerin yeniden açılabilmesi seçim programında dile getirilmektedir.

Göç politikasında hem AB hem de Almanya'da tartışmalı bir uygulama olan iltica süreçlerinin üçüncü ülkelerde mümkün hale getirilmesi FDP tarafından savunulmaktadır. Dış ve güvenlik politikasında Ukrayna'ya Taurus seyir füzelerinin de gönderilmesi gerektiği görüşünü savunan FDP uzun vadede Ukrayna'nın AB ve NATO üyeliklerini desteklemektedir.²⁹

AFD

Aşırı sağcı AfD'nin seçim programında şirketlere vergi indirimi, nükleer ve fosil enerjiye geri dönüşün yanı sıra Rusya'dan yeniden doğal gaz ithal edilmesi öne çıkarken iklim korumayla ilgili bir hedef yer almamaktadır. AfD'nin dış politika hedeflerinde de yine Rusya ile ılımlı ilişkiler ve yaptırımların kaldırılması yanlısı pozisyon sürdürülmektedir. Ukrayna'ya yönelik ise AB ve NATO haricinde nötr bir ülke olunması beklentisiyle yaklaşılmaktadır. Aşırı sağcılar Alman markına dönülmesi hedefine de seçim programında yer vermektedir. Göç politikasında sınır kontrollerini savunan AfD "iltica cenneti Almanya"nın sonlandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Göç ve iltica politikasında ise –şansölye adayı

²⁶ "Wahlprogramm Bündnis 90/Die Grünen zur Bundestagswahl 2025", Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg – Bundestagswahl 2025 (bundestagswahl-bw.de), <https://www.bundestagswahl-bw.de/wahlprogramm-gruene>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

²⁷ "Wahlprogramm Bündnis 90/Die Grünen zur Bundestagswahl 2025".

²⁸ "Bundestagswahl: Wahlprogramme der Parteien: Wer will was?".

²⁹ "Wahlprogramm der FDP zur Bundestagswahl 2025", Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg – Bundestagswahl 2025 (bundestagswahl-bw.de), <https://www.bundestagswahl-bw.de/wahlprogramm-fdp>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

Weidel'in da kampanya sürecinde ısrarla tercih ettiği üzere– sertlik yanlısı söylem ve politikalar AfD tarafından tercih edilmektedir. AfD ayrıca Ukraynalı göçmenlere yönelik Vatandaşlık Parası'nın ödenmemesini de dile getirmektedir.³⁰

BSW

BSW'de şansölye adayı Wagenknecht odağında bir kampanya süreci tercih edilmiştir. Partinin “barış partisi” olduğu ileri sürülerek Almanya'daki silahlanmaya ve kriz bölgelerine silah gönderilmesine karşı çıkılmaktadır.³¹ “Alman vatandaşlarının vergilerinin Ukrayna'daki anlamsız savaşı uzatmak için artık harcanmaması” söylemi programda yer almaktadır. ABD'ye ait orta menzilli füzelerin Almanya'da konuşlandırılması ve AB'nin genişlemesine de karşı çıkılmaktadır.³²

BSW yeniden Rusya'dan da olmak üzere ucuz doğal gaz ve petrol ithal ederek enerji sorununu çözmeyi hedeflemektedir. İklim korumada ise “kör bir aktivizm”e karşı olunduğuna işaret edilmektedir.³³ Ayrıca daha yüksek bir asgari ücret, emeklilerin durumunun iyileştirilmesi, daha kısıtlayıcı bir göç politikası ve güvenli üçüncü ülkelerden gelen göçmenlerin sosyal yardımlarının sonlandırılması da hedeflenmektedir.

SOL PARTİ

Sol Parti seçim barajına takılmadan üç seçim bölgesi doğrudan kazanarak Federal Meclise girmeyi hedeflemektedir.³⁴ Partinin seçim programında yüzde yüz yenilebilir enerji yanlısı bir yaklaşım, nükleer enerji karşıtlığı, asgari ücret artışı, borç freninin kaldırılması, emeklilerin durumunun iyileştirilmesi, sosyal konutların artırılması ve kira artışlarının önlenmesi gibi hedefler öne çıkmaktadır.³⁵ Partinin genel olarak “sosyal adalet” söylemi ve yüksek gelirlilerden daha yüksek vergi hedeflerinin yanı sıra Rusya-Ukrayna savaşına yönelik yaklaşımında BSW ile benzerlikler söz konusudur. Savaş ve kriz bölgelerine silah ihracatına karşı çıkılmasının yanı sıra³⁶ Çin ve Brezilya'nın barış girişimlerine işaret edilirken –yine BSW gibi– ABD'nin Almanya'da konuşlandırılmayı planladığı orta menzilli fü-

30 “Wahlprogramm der AfD zur Bundestagswahl 2025”, Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg – Bundestagswahl 2025 (bundestagswahl-bw.de), <https://www.bundestagswahl-bw.de/wahlprogramm-afd>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

31 “Vorgezogene Bundestagswahl; Das sind die Schwerpunkte der Wahlprogramme”.

32 “BSW – Wahlprogramm für die Bundestagswahl 2025” (BSW 2025 Seçim Programı), BSW, s. 6-9, <https://bsw-vg.de/wp-content/themes/bsw/assets/downloads/BSW%20Wahlprogramm%202025.pdf>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

33 “Wahlprogramm des BSW”, Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg – Bundestagswahl 2025 (bundestagswahl-bw.de), <https://www.bundestagswahl-bw.de/wahlprogramm-bsw#c117073>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

34 “Mission Silberlocke: Ramelow, Gysi und Bartsch wollen für Linke Direktmandate holen”, mdr.de, 21 Kasım 2024, <https://www.mdr.de/nachrichten/deutschland/politik/mission-silberlocke-ramelow-gysi-bartsch-linke-direktmandate-bundestagswahl-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

35 “Wahlprogramm der Linken, Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg – Bundestagswahl 2025 (bundestagswahl-bw.de), <https://www.bundestagswahl-bw.de/wahlprogramm-die-linke#c117009>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

36 “Wahlprogramm die Linke” (Sol Parti 2025 Seçim Programı), Sol Parti, s. 23, https://www.die-linke.de/fileadmin/user_upload/Wahlprogramm_Langfassung_Linke-BTW25_01.pdf, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

zelere karşı çıkmaktadır.³⁷ Son olarak seçim sürecinde göç meselesi odağında yoğunlaşan tartışmalar vesilesiyle Sol Parti'ye yeniden seçmen nezdinde kısmi bir yönelişin olduğu ileri sürülmüştür.

PARTİLERİN TÜRKİYE POLİTİKALARI

On altı yıllık Şansölye Angela Merkel dönemi (2005-2021) sonrasında üçlü koalisyon süresince Türk-Alman ilişkileri devamlılık çerçevesinde ilerlemiştir. Spesifik konularda görüş ayrılıkları sürse de dengeli ve özellikle ekonomi/ticaret alanındaki iyi ilişkilerin devamlılığı söz konusudur.

SPD'nin seçim programında Türkiye'ye yönelik ve Türk-Alman ilişkileri kapsamında bir politika hedefine yer verilmezken Şansölye Scholz bir röportajında ikili ilişkilere değinmiştir. Scholz ekonomik ilişkilerin çok iyi olduğunu vurgulayarak ilişkilerin iyi bir seviyede devam etmesinin Almanya açısından önemine işaret etmiştir. Türkiye'nin AB ile ilişkileri ve diyalogun yeniden başlaması için çaba sarf ettiğini belirten Scholz, Eurofighter savaş uçaklarının Türkiye'ye muhtemel satışı ve Almanya'nın güncel tutumuna ilişkin ise somut bir yanıtta kaçınmıştır.³⁸

CDU/CSU'nun seçim programında "Türkiye, Avrupa için stratejik önem arz etmeyi ve önemli bir ortak olmayı sürdürmektedir" ifadelerine yer verilirken gelinen aşamada ise Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik olumsuz bir yaklaşım sergilenmektedir.³⁹ Diğer yandan CDU/CSU'nun şansölye aday Merz, Suriye'ye yönelik AB, Almanya ve Türkiye arasındaki iş birliğinin geliştirilmesini önermiştir.⁴⁰

Yeşiller, Türkiye'nin AB'de yerini olduğunu belirtmiş ancak Türkiye tarafından bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini ileri sürmüştür.⁴¹ Daha eleştirel bir dili tercih eden FDP ise Türkiye ile mevcut aşamada AB katılım müzakerelerini sonlandırmak istediğini belirtmiştir.⁴² Aşırı sağcı AfD ise Türkiye'nin kültürel olarak Avrupa'ya ait olmadığını ileri sürmekle birlikte güçlü stratejik ve ekonomik bir ortak olarak gördüğünü belirtmiştir.⁴³ Yeni kurulan BSW'nin seçim programında ise Türkiye ile ilişkilere yer verilmemiştir.



CDU/CSU'nun şansölye adayı Merz, Suriye'ye yönelik AB, Almanya ve Türkiye arasındaki iş birliğinin geliştirilmesini önermiştir.

37 "Vorgezogene Bundestagswahl; Das sind die Schwerpunkte der Wahlprogramme".

38 Cüneyt Karadağ ve Erbil Başay, "Almanya Başbakanı Scholz AAya Konuştu: Medya Gücünü Tüm Dünyaya Müdahale Etmek için Kullanıyor", Anadolu Ajansı, 24 Ocak 2025.

39 "Politikwechsel für Deutschland: Wahlprogramm von CDU und CSU", s. 53.

40 Cüneyt Karadağ ve Erbil Başay, "Almanya'da CDU/CSU'nun Başbakan Adayı Merz, Ülkesindeki Seçimleri ve İkili İlişkileri AAya Değerlendirdi", Anadolu Ajansı, 3 Şubat 2025.

41 "Regierungsprogramm 2025" (Yeşiller 2025 Seçim Programı), Yeşiller, s. 142, https://cms.gruene.de/uploads/assets/Regierungsprogramm_DIGITAL_DINA5.pdf, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

42 "Das Wahlprogramm der FDP zur Bundestagswahl 2025" (FDP 2025 Seçim Programı), FDP, s. 51, https://www.fdp.de/sites/default/files/2024-12/fdp-wahlprogramm_2025.pdf, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

43 "Programm der AfD für die Wahl zum 21. Deutschen Bundestag" (AfD 2025 Seçim Programı), AfD, s. 92, https://www.afd.de/wp-content/uploads/2025/02/AfD_Bundestagswahlprogramm2025_web.pdf, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

SEÇİM SÜRECİNDE ÖNE ÇIKAN TARTIŞMALAR VE SÖYLEMLER

GÖÇ POLİTİKASINA İLİŞKİN TARTIŞMALAR

22 Ocak 2025'te Bavyera eyaletinin Aschaffenburg kentinde gerçekleşen bir bıçaklı saldırı sonrası iki kişi hayatını kaybetmiş⁴⁴ ve bunun üzerine başta aşırı sağcı AfD olmak üzere CDU/CSU mevcut göçmen ve sığınmacı politikasında daha sert adımların acilen atılması çağrısında bulunmuştur. CDU/CSU'nun şansölye adayı Merz sert açıklamalar yaparken partisinin “düzensiz göç” ile mücadelede atılması gereken adımlara yönelik Federal Meclise beş maddelik bir önerge ve ayrıca bir yasa tasarısı sunacağını belirtmiştir. Merz göç ve sığınmacı politikasındaki muhtemel değişiklikleri rasyonel bir çizgide ele almaktan ziyade kampanya sürecinin de etkisiyle popülist söylem ve önerilerle gündeme gelmiştir. Merz Almanya'daki parlamenter sistem geleneğiyle pek uyumlu olmadığı halde “Şansölye olarak görevimin ilk gününde geçerli giriş belgeleri olmayan tüm göçmenlerin Alman sınırlarından geri çevrilmesini sağlayacağım”⁴⁵ ifadeleri sebebiyle ABD Başkanı Trump'a dahi benzetilmiştir. Merz'in Almanya'nın sınırlarında kontrollerin artırılmasının yanı sıra sınır dışı kararı verilen insanların sınır dışı edilene kadar gözetim altında tutulmaları gibi hedefleri hukuki eleştirilere neden olmuştur. SPD ve Yeşiller'e göre Alman Anayasası ve AB hukukuna da aykırı olarak değerlendirilen bu hedeflere AfD'nin desteğini açıklaması dolaylı iş birliği olarak değerlendirilmiştir.

Bu durumun CDU/CSU'nun AfD ile iş birliği yapmama ilkesine aykırı olduğuna işaret edilirken Habeck (Yeşiller) bu yaklaşımın siyasi şantaj, tarihi bir yanlış ve hukuk devletinin sonu olacağını belirtmiştir.⁴⁶ AfD ise Merz'in bu girişimlerini desteklemiş ve CDU'nun AfD ile iş birliğini reddederek söylemselleştirdiği “yangın duvarı”nın yıkıldığını iddia etmiştir.⁴⁷ Buna rağmen Merz'in “Bu önergeyi kimin destek vereceğini göz önünde bulundurmadan sunacağız. Reddetmek isteyen reddetsin. Ben sağa sola bakmam. Bu konuda sadece önüme bakarım”⁴⁸ sözlerinden geri adım atmayı CDU liderinin yeni bir popülizm seviyesini zorladığını belirginleştirmiştir. CDU/CSU'nun –bağlayıcılığı olmayan– önergesi AfD'nin de desteğiyle Alman tarihinde bir ilki teşkil ederek kabul

44 “Almanya'da Saldırgan Dehşeti: 2 Ölü”, *Hürriyet*, 22 Ocak 2025.

45 “Merz: Würde als Kanzler ab dem ersten Tag Zurückweisungen an allen Grenzen anordnen”, *sueddeutsche.de*, 23 Ocak 2025, <https://www.sueddeutsche.de/politik/merz-wuerde-als-kanzler-ab-dem-ersten-tag-zurueckweisungen-an-alle-grenzen-anordnen-li.3188258>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

46 “Habeck zu Unions-Anträgen: ‘Das wäre das Ende des Rechtsstaats’”, *tagesschau.de*, 26 Ocak 2025, <https://www.tagesschau.de/inland/bundestagswahl/gruene-habeck-union-tt-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

47 “Nach Aschaffenburg: ‘Die Brandmauer ist gefallen’ – AfD-Chefin Weidel begrüßt Merz-Ankündigungen zur Verschärfung der Migrationspolitik”, *deutschlandfunk.de*, 24 Ocak 2025, <https://www.deutschlandfunk.de/die-brandmauer-ist-gefallen-afd-chefin-weidel-begruesst-merz-ankuendigungen-zur-verschaerfung-der-mi-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

48 Ahmet Külahçı, “AfD'yle Dolaylı İş Birliği”, *Hürriyet*, 27 Ocak 2025.

edilmiştir. Ancak CDU/CSU'nun sunduğu göçü sınırlandıran yasa tasarısı ise AfD'nin yine desteğine rağmen CDU içerisindeki –başta eski Şansölye Merkel'in de konuya dair alışagelmışin dışında kamuoyuyla paylaştığı eleştirilerinin de etkisiyle⁴⁹ bazı milletvekillerinin desteklememesi sebebiyle gerekli çoğunluğu sağlayamamıştır.⁵⁰ Merz'in AfD ile yan yana gelme pahasına aldığı risk kendisi açısından bir başarısızlıkla sonuçlanmış, bu tavizsiz ve aşırı sağcılarla fiili iş birliğini normalleştiren adımı seçim sürecinde kendisine yönelik olumsuz algının artmasına neden olmuştur. Örneğin aşırı sağa ve hatta CDU/CSU'nun fiilen AfD ile birlikte hareket etmesine tepki olarak Almanya'nın birçok şehrinde protesto gösterileri düzenlenmiştir.⁵¹

Merz kampanya sürecini göç politikasına odaklayarak hukuki geçerliliği ve uygulanabilirliği tartışmalı olsa da⁵² uç noktadaki söylem ve hedeflerle seçimlerde başarılı olmayı amaçlamıştır. Bu adımlar göç ve iltica konusuna dair somut verilerin ele alınmasını da zorlaştırmıştır. Örneğin Almanya'da yapılan iltica başvurularının 2024'te 2023'e kıyasla yüzde 30 azaldığı⁵³ ve genel olarak bu konunun AB kapsamında çözülmesi gerektiği gibi kritik hususlar da kampanya sürecinde popülist ve yanılıcı yaklaşımların gölgesinde kalmıştır.

VATANDAŞLIK YASASI REFORMU VE ÇİFTE VATANDAŞLIK

Göç ve iltica konusuyla irtibatlı kampanya sürecinde öne çıkan bir diğer husus Almanya'daki vatandaşlık reformunun ve böylece çifte vatandaşlığın geri alınması meselesidir. CDU lideri Merz 2025 seçim sürecinin başında ağırlığı göç gibi konulara vermek istemediğini belirtse de 2025'in ilk günlerinde tartışmalı bir taleple gündeme gelmiştir. Merz, Alman vatandaşlığına geçişi kolaylaştıran ve çifte vatandaşlığı artık mümkün kılan –2024'te Scholz hükümeti tarafından hayata geçirilen– reformu tekrar değiştirmek istediğini açıklamıştır. Merz'e göre çifte vatandaşlık verilmesinin “Almanya için çok fazla sorun yarattığı” ileri sürülürken diğer yandan suç işleyen çifte vatandaşların Alman vatandaşlığının iptal edilmesi



Merz göç ve sığınmacı politikasındaki muhtemel değişiklikleri rasyonel bir çizgide ele almaktan ziyade kampanya sürecinin de etkisiyle popülist söylem ve önerilerle gündeme gelmiştir.

49 “Nach Unionsabstimmung mit AfD-Hilfe: Altkanzlerin Merkel kritisiert Merz scharf – ‘falsches Vorgehen’”, deutschlandfunk.de, 31 Ocak 2025, <https://www.deutschlandfunk.de/altkanzlerin-merkel-kritisiert-merz-scharf-falsches-vorgehen-102.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

50 “Asylpolitik: Bundestag lehnt umstrittenes Migrationsgesetz der Union ab – trotz Zustimmung der AfD”, deutschlandfunk.de, 31 Ocak 2025, <https://www.deutschlandfunk.de/bundestag-lehnt-umstrittenes-migrationsgesetz-der-union-ab-trotz-zustimmung-der-afd-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

51 “Birlik Partileri'ne Tepkiler Dinmiyor: ‘Merz’siz Olmak Kalpsiz Olmaktan İyidir’”, *Hürriyet*, 3 Şubat 2025.

52 Daniel Heymann, “Schärfere Asylpolitik: Merz’ Fünf-Punkte-Plan: Rechtlich umsetzbar?”, zdf.de, 24 Ocak 2025, <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/deutschland/merz-asylpolitik-fuenf-punkte-rechtliche-grenzen-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

53 “Rückgang in Deutschland: 30 Prozent weniger Asylanträge”, spiegel.de, 10 Ocak 2025, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/migration-asylantraege-in-deutschland-deutlich-gesunken-100-000-weniger-als-im-vorjahr-a-1460437e-7bd6-490c-a35f-737af2dc9f6c>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

önerisi de gündeme getirilmiştir.⁵⁴ SPD bu önerileri eleştirerek “aşırı sağcı ve popülistlerin talepleri” ile ilişkilendirirken ekonomi çevreleri de Merz’in bu hedeflerini eleştirmiştir.⁵⁵

UKRAYNA’YA YARDIMLAR VE SAVUNMA HARCAMALARINDA ARTIŞ TALEPLERİ

Seçim öncesince Yeşiller çevreleri ve hatta SPD’li Federal Savunma Bakanı Pistorius’un Ukrayna’ya ciddi bir silah yardımı düşündüğü basında yer alırken Şansölye Scholz’un ise bu düşünceye karşı çıktığı iddia edilmiştir.⁵⁶ CDU, Yeşiller ve FDP gibi silah yardımlarının genel olarak yapılmasını destekleyen partilere kıyasla aşırı sağcı AfD ve sol popülist olarak tanımlanabilecek BSW ise Ukrayna’ya yönelik silah yardımlarına karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla Scholz’un kampanya sürecinde daha temkinli sayılabilecek yaklaşımı bu çerçevede de değerlendirilebilir. Ayrıca Scholz’un uzun bir süredir Taurus füzelerinin Ukrayna’ya gönderilmemesi kararındaki ısrarı kampanya sürecinde de devam etmiştir.

Ukrayna’ya yardımlar ve Scholz tarafından eski koalisyon ortaklarına yönelik nasıl finanse edileceğiyle ilgili “yalan söyledikleri”⁵⁷ ithamı bir yana kampanya sürecinde ayrıca Almanya’nın genel olarak savunma bütçesinin artırılması da gündemde yer bulmuştur. Özellikle ABD Başkanı Trump’ın GSYH’nin yüzde 5’inin savunma bütçesine ayrılması gerektiği yönündeki açıklamaları Almanya’da da yankılanmıştır. Her ne kadar Alman siyasi partileri Trump’ın savunma bütçesi artışıyla ilgili açıklamalarını gerçekçi bulmuyor olsalar da⁵⁸ Almanya’da savunma bütçesinin artırılmasını hedefleyen politika başta Savunma Bakanı Pistorius olmak üzere desteklenmektedir.⁵⁹ Yeşiller’in şansölye adayı Habeck ise yüzde 3,5 savunma bütçesi ayrılması hedefinden yana olduğunu açıklarken Şansölye Scholz bu konuda da Habeck’i eleştirmiş ve mevcut yaklaşık 80 milyar avro tutarındaki savunma bütçesinin nasıl yaklaşık 120 milyar avroya çıkartılacağı sorusunu yöneltmiştir.⁶⁰ Almanya 2024 itibarıyla ilk kez GSYH’sinin yüzde 2’sini savunma bütçesine ayırabilmiştir. Savunma meselesi ülkenin öncelikli

54 “Almanya’da Muhalefet Vatandaşlık Yasası’nda Değişiklik İstiyor”, *Hürriyet*, 5 Ocak 2025.

55 “Asyl- und Migrationspolitik: Heftige Kritik an Merz-Plänen zur Staatsbürgerschaft”, *tagesschau.de*, 6 Ocak 2025, <https://www.tagesschau.de/inland/innenpolitik/migration-pro-asyl-cdu-merz-habeck-102.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

56 Cüneyt Karadağ, “Almanya Başbakanı Scholz’un Ukrayna’ya Yeni Bir Yardım Paketine İzin Vermediği İddia Edildi”, *Anadolu Ajansı*, 9 Ocak 2025.

57 “Vizekanzler vs. Kanzler: Habeck wehrt sich gegen Scholz-Vorwurf im Streit über Ukrainehilfen”, *spiegel.de*, 22 Ocak 2025, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/robert-habeck-wehrt-sich-gegen-scholz-vorwurf-im-streit-ueber-ukrainehilfen-a-ef171411-ca32-457a-9987-2fe769e25cd3>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

58 “Oliver Towfigh Nia, Germany Rejects Trump’s 5% NATO Defense Spending Target”, *Anadolu Ajansı*, 9 Ocak 2025.

59 “Äußere Sicherheit: Pistorius will viel höhere Verteidigungsausgaben”, *tagesschau.de*, 18 Ocak 2025, <https://www.tagesschau.de/inland/innenpolitik/pistorius-verteidigung-ausgaben-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

60 “Reaktion auf SPIEGEL-Gespräch: Scholz kritisiert Habecks Idee vom höheren Wehretat als unausgegoren”, *spiegel.de*, 7 Ocak 2025, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/robert-habeck-olaf-scholz-kritisiert-idee-vom-hoeheren-wehretat-als-unausgegoren-a-856086d9-1486-4b4b-b9d3-c54a7fa14574>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

konularından biri olmasına rağmen kampanya sürecinde kapsamlı olarak ele alınamadığı söylenebilir.

ABD İLE İLİŞKİLER

Trump'ın yeniden başkan seçilmesiyle birlikte ikili ilişkilerdeki olası değişikliklerin ne olacağı ise (örneğin endişeleri artıran yeni gümrük tarifelerinin uygulanması hususu) belirsizliğini korumaktadır. Özellikle ekonomiye yönelik Washington'ın tavrı da yeni dönemde Alman siyasetinin tutumunu etkileyecektir. Partilerin kampanya sürecinde ABD ile ilişkiler konusuna da doğrudan girmediği özellikle CDU/CSU'dan Trump'a yönelik kısmen daha ılımlı mesajlar ve iş birliği odaklı demeçlerin öne çıktığı gözlenmiştir.⁶¹ Scholz'un da iş birliği odaklı çağrılarını söz konusu olsa da⁶² Trump'a ve hatta ABD Başkan Yardımcısı Vance'in tartışmalı son açıklamalarına⁶³ yönelik kısmen daha eleştirel yaklaştığı söylenebilir. Trump'ın Grönland gibi konulardaki tutumunu da eleştiren Scholz, Amerikan başkanı karşısında AB'ye ortak hareket etme çağrısında bulunarak "Bir ticaret savaşının kimseye faydası olmaz. Ancak biz zayıf değiliz" açıklamalarında bulunmuştur.⁶⁴ Özellikle güvenlik açısından ABD'ye bağımlılık ve olası gümrük tarifelerinin Alman ekonomisine potansiyel olumsuz etkileri Almanya'nın hareket alanını kısıtlamaktadır.



ABD'ye bağımlılık ve olası gümrük tarifelerinin Alman ekonomisine potansiyel olumsuz etkileri Almanya'nın hareket alanını kısıtlamaktadır.

EKONOMİ VE SOSYAL YARDIMLARA İLİŞKİN TARTIŞMALAR

Almanya'da ekonomik durgunluk öncelikli sorunlardan olmayı sürdürmektedir. Göç tartışmalarının seçim sürecinde ön planda yer alması ve uç noktadaki partilerin ekonomiyle ilgili söylemleri sebebiyle ekonominin de yüzeysel bir zeminde ele alındığı gözlenmiştir. Enflasyonun beklenen düzeyde düşmemesi,⁶⁵ bütçe açığındaki artış,⁶⁶ ekonominin iki yıl üst üste gerilemesi⁶⁷ ve hatta şirket iflaslarının 2009'dan bu yana en yüksek seviyeye ulaşmasına⁶⁸ rağmen ekonomi konusunun

61 "Weltwirtschaftsforum: Merz: Trump wird ein interessanter Partner für uns sein", deutschlandfunk.de, 22 Ocak 2025, <https://www.deutschlandfunk.de/merz-trump-wird-ein-interessanter-partner-fuer-uns-sein-108.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

62 Bahattin Gönültaş, "Almanya Başbakanı Scholz: ABD, Trump Döneminde de Yakın Bir Müttefik Olmaya Devam Edecek", Anadolu Ajansı, 21 Ocak 2025.

63 Behlül Çetinkaya ve Bahattin Gönültaş, "61. Münih Güvenlik Konferansı, 'Avrupa'nın Güvenliğine İlişkin Endişelerin Artışıyla' Sona Erdi", Anadolu Ajansı, 16 Şubat 2025.

64 Bahattin Gönültaş, "Almanya Başbakanı Scholz, Trump'ın Enerji Politikasını Memnuniyetle Karşıladi", Anadolu Ajansı, 26 Ocak 2025.

65 "Almanya'da Enflasyon Düşmüyor", *Hürriyet*, 7 Ocak 2025.

66 Bahattin Gönültaş, "Almanya'nın Bütçe Açığı Artmaya Devam Ediyor", Anadolu Ajansı, 10 Ocak 2025.

67 "Almanya Ekonomisi 2024'te Yine Küçüldü: Sorunlar Derinleşiyor", *Hürriyet*, 15 Ocak 2025.

68 Bahattin Gönültaş, "Almanya'da Şirket İflasları 2009 Finansal Krizden Bu Yana En Yüksek Seviyeye Ulaştı", Anadolu Ajansı, 9 Ocak 2025.

somut çözüm önerileriyle gündemde yer bulamayışı dikkat çekmiştir. CDU/CSU ve FDP'nin sosyal yardımlarda kısıtlama vaatlerine odaklanarak bu konuyu özellikle göçmen kökenliler ve sığınmacılarla ilişkilendirdiği de gözlenmiştir.

Partiler vatandaşların ekonomik durumlarında iyileşme vaadinde de bulunmuştur. Ancak ciddi farklar tespit edilebilmiştir. Örneğin yapılan bir araştırmada AfD ve FDP'nin hedefleri kapsamında en çok faydalanacakların yüksek gelirli oldukları ileri sürülürken SPD, Yeşiller, Sol Parti ve BSW'nin daha çok alt ve orta gelirli başta vergi yükünü hafifletecekleri belirtilmiştir. CDU/CSU'nun seçim vaatleri incelendiğinde ise daha çok girişimcilerin ve kazancı iyi olanların bundan fayda sağlayacağı ileri sürülmüştür.⁶⁹

SONUÇ

Eylül 2025'te yapılması planlanan Federal Meclis seçimleri federal hükümet ve ana muhalefetin sağladığı mutabakatla 23 Şubat 2025'e öne çekilmiş ve Almanya'daki siyasi istikrarsızlığın sona erdirilmesi hedeflenmiştir. Geride bırakılan kampanya sürecinde seçim programlarından ziyade spesifik konulara yoğunlaşmıştır. CDU/CSU göç odağındaki konuları öne çıkararak aşırı sağcı AfD ile iş birliği yapmama ilkesini dahi fiilen rafa kaldırmaya yönelmiştir. Esasen kampanya sürecinde göç konuları yerine ekonomi odaklı konuları ele almak isteyen ana muhalefet 22 Ocak'ta Aschaffenburg'ta ve son olarak 13 Şubat'ta Münih'te gerçekleşen saldırılar⁷⁰ sonrasında ağırlıklı olarak göç ve iç güvenlik konularına yönelmiştir.

Anketlerde uzun süredir birinci sırada yer alan CDU/CSU ve şansölye adayı Merz geçmişte yaptığı AfD ile iş birliği yapmama ilkesini ihlal ettiği eleştirilerine kampanya süresince muhatap olmuştur. CDU/CSU göçün sınırlandırılması içerikli bir yasa tasarısını seçim sürecinde Federal Meclise sunma kararı alarak AfD'nin olası desteğini de fiilen göze almış ancak bu girişim Mecliste başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylelikle Merz komplike ve AB kapsamında çözüm gerektiren göç konusunu seçim sürecinin merkezine taşımıştır. Bu tartışmalı hamlesine rağmen partisi anketlerde önde olmayı sürdürmüştür.

Üç yıllık koalisyonun liderliğini sürdürmüş fakat toplumsal desteği de oldukça düşük olan Şansölye Scholz'un Merz'in bu hatalı adımından avantajlı çıkabileceği olasılığına da işaret edilmiştir. Esasen Scholz ve partisi SPD'nin seçim stratejisini Merz'in hata yapması üzerine inşa ettiği de hatırlatılmalıdır. Kampanya sürecinin son haftalarında da partilerin seçim programlarının yoğun bir şekilde irdelenmesi yerine bu yönde bir beklenti sürmüştür.

69 "Studie zu Parteiprogrammen: AfD und FDP entlasten vor allem höhere Einkommen", tagesschau.de, 18 Ocak 2025, <https://www.tagesschau.de/inland/bundestagswahl/wahlprogramme-gutverdiener-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

70 "Dışişleri: Almanya'daki Saldırdan Dolayı Derin Üzüntü Duyduk", TRT Haber, 13 Şubat 2025.

Ekonomik durgunluk, enerji alanındaki eksiklikler, yapısal ve bürokratik sorunlar başta olmak üzere seçim programlarının da işaret ettiği üzere Almanya'da çeşitli alanlarda reform ihtiyaçları söz konusudur. Seçim sürecinde partilerin somut ekonomik politikaları ya da örneğin mali/finansal hedefleri hakkında kapsamlı bir tartışma yürütülmemiştir. Zaman zaman popülist ve ayrıştırıcı söylemlerle birlikte hukuki gereklilikler ve somut veriler de görmezden gelinerek göç ve iltica konularına odaklanılmıştır. Halbuki ekonomik sorunların yanı sıra Almanya'da örneğin gelinen aşamada aşırı sağcı suçlar da rekor seviyeye ulaşmıştır.⁷¹ Ancak bu tür hususların kapsamlı olarak ele alınmaması bir yana göç meselesi popülist enstrümanlarla Alman toplumunda ciddi bir kutuplaşmaya da neden olmuştur.

Son aylarda toplumsal desteği daha da gerileyen Şansölye Scholz'un özellikle Merz'in göç, iltica, AfD ile yan yana gelme ve hatta çifte vatandaşlık meselesi gibi hususlardaki tutumu sebebiyle merkezdeki seçmen nezdinde yeniden karşılık bulma hedefi ise gerçekleşmemiştir. CDU/CSU'nun önermesine AfD'nin de destek vermesinin özellikle Yeşiller ve SPD çevrelerinde seçmen tercihlerinde bir değişikliği sağlayabileceği beklentisini güçlendirmiştir. Şansölye Scholz Avusturya'daki güncel gelişmelere işaret etmiş, CDU/CSU ve AfD arasında bir koalisyon ihtimalini dahi ileri sürerek uyarılarda bulunmuştur.⁷² Buna rağmen seçimlerin öncesinde yapılan güncel anketlerde CDU/CSU yüzde 27 ile 34 arasındaki oy oranıyla birinci sırada olmayı sürdürmüştür. Aşırı sağcı AfD ise yüzde 20 ile 22 arasında ikinci sırada yer almıştır. SPD ise CDU/CSU ile farkı kapatacağı iddiasının aksine anketlerde yüzde 15-18 arasındaki oy oranının üstüne çıkamamıştır. Yeşiller'in yüzde 12-15 civarındaki oy oranına kıyasla FDP'nin çoğu ankette yüzde 4 ile baraj altı kalabileceği ileri sürülürken BSW'nin oy oranları ise yüzde 5 barajı civarındadır. Sol Parti ise son günlerde bir yükseliş trendindedir.⁷³

23 Şubat sonrası için koalisyon olasılıkları da gündeme gelmiştir. Üçlü koalisyonun yeniden kurulmaması temennisinin yanı sıra tüm partilerin AfD ile koalisyon kurmayı reddettiği de belirtilmelidir. Buna binaen seçimleri birinci sırada bitirmesi muhtemel olan CDU/CSU'nun özellikle iki olasılık üzerinde durduğu tahmin edilmektedir. CDU genel başkanı ve CDU/CSU'nun şansölye adayı Merz, CDU/CSU ile Yeşiller'den oluşabilecek bir koalisyona kısmen ılımlı yakla-



Geçmişteki büyük koalisyon tecrübelerinin olumsuz etkileri hatırlatılırken bilhassa başta AfD gibi uç partilerin o dönemdeki yükselişine işaret edilmektedir. Ayrıca farklı üçlü koalisyon olasılıklarının da gündeme gelebileceği unutulmamalıdır.

71 "Zahlen der Polizei: Neuer Höchststand bei rechtsextremen Straftaten", mdr.de, 6 Ocak 2025, <https://www.mdr.de/nachrichten/deutschland/politik/rechtsextremismus-straftaten-rekordstand-100.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

72 "Bundestagswahl: Scholz hält Koalition von Union und AfD in diesem Jahr für möglich", zeit.de, 31 Ocak 2025, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2025-01/olaf-scholz-alles-gesagt>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2025).

73 "Bundestagswahl 2025: Wahlumfragen", deutschlandfunk.de, 18 Şubat 2025, <https://www.deutschlandfunk.de/bundestagswahl-2025-wahlumfragen-100.html>, (Erişim tarihi: 18 Şubat 2025).

şırken –ki bu eğilimi geçmişteki Yeşiller karşıtı tutumundan ayırmakta– kardeş parti CSU ise kampanya süresince Yeşiller ile koalisyona net bir şekilde karşı çıkmıştır. Ekonomik durgunluğun sebebini öncelikli olarak Yeşiller ile ilişkilendiren CSU’nun seçim sonuçlarıyla birlikte daha uzlaşıcı bir çizgiye gelme ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Bir diğer koalisyon olasılığı ise CDU/CSU’nun liderliğinde SPD ile kurulabilecek “büyük koalisyon”dur. Geçmişteki büyük koalisyon tecrübelerinin olumsuz etkileri hatırlatılırken bilhassa başta AfD gibi uç partilerin o dönemdeki yükselişine işaret edilmektedir. Ayrıca farklı üçlü koalisyon olasılıklarının da gündeme gelebileceği unutulmamalıdır.

Sonuç olarak ilk kez beş şansölye adayının yarıştığı Federal Meclis seçimleri sürecinde göç konusu haricinde ekonomik durgunluk ve refah seviyesinin artırılması gibi hususlara yoğunlaşma çabaları sınırlı bir seviyede kalmıştır. Bu süreçte toplumsal kutuplaşmanın arttığı da söylenebilir. Özellikle göçün sınırlandırılması yanlısı bir çizginin çoğu parti tarafından tercih edildiği gözlenirken uygulamaya yönelik ise farklılaşan politika önerileri söz konusu olmuştur. Dış politika veya enerji sorununa ilişkin hedeflerin ise kampanya sürecinde yeterince ve kapsamlı ele alınmadığı belirtilmelidir. Yeniden Amerikan başkanı seçilen Trump döneminde ikili ilişkiler başta olmak üzere Almanya’nın savunma alanındaki ihtiyaçlarının artırılması beklentileri ve bunun nasıl finanse edileceği hususu kapsamlı olarak tartışılmamıştır. Ukrayna’ya yardımların ne ölçüde süreceği ve genel olarak savaşın nasıl sonlandırılacağı meseleleri başta olmak üzere Almanya’nın örneğin Ortadoğu’daki dış politikası sebebiyle yaşadığı inandırıcılık sorununun nasıl giderileceği sorusu da yanıtlanamamıştır. Aşırı sağcı popülizmin bilhassa 2017’den bu yana hem eyaletler hem de federal düzlemde normalleştirilmesine 2025 seçim sürecinde de devam edilmiştir. Merkezde yer aldığını savunan siyasi partilerin örneğin AfD ile iş birliği yapmama vaadi dışında söylem ve politika tercihlerinde popülist ve ayrıştırıcı siyasete alan açmaları Almanya’daki bu trendin kalıcılığın katkısı sunmaktadır.

M. ERKUT AYVAZ

Erlangen-Nürnberg Üniversitesi (Almanya) Siyaset Bilimi ve Kamu Hukuku bölümlerinden 2011’de mezun oldu. DAAD bursu ile Duke University (ABD) Siyaset Bilimi departmanında 2012-2013 arasında eğitim aldı. ABD dönüşü 2014’te Erlangen-Nürnberg Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü’nde yüksek lisans tezini bitirmesini müteakip mezun oldu. Çeşitli ulusal gazetelerde yayımlanmış yazıları bulunan Ayvaz, Otto-Friedrich-Universität Bamberg’te (Almanya) doktora çalışmalarını sürdürmektedir.

Almanya'da 23 Şubat 2025 Federal Meclis Seçimleri

M. Erkut Ayvaz

Bu analizde öncelikle 23 Şubat 2025 Federal Meclis seçimleri öncesi üç partili koalisyonun dağılma süreci ele alınmaktadır. Erken seçim tarihinin netleşmesi sonrası partilerin belirledikleri şansölye adayları üzerinde durulmakta, seçim programlarında öne çıkan hususlar ve seçim sürecindeki söylemler analiz edilmektedir. Partilerin güncel anketlerdeki durumuna işaret edilerek olası koalisyonlara da değinilmektedir.

Bu çerçevede ilk olarak Kasım 2024'te Alman siyasi tarihi açısından yaşanan önemli gelişmelere işaret edilerek federal hükümetin sona ermesine dair sebepler irdelenmektedir. Üç partili koalisyon, 2021'deki seçimi kazanan SPD, Yeşiller ve FDP'den oluşmuş ancak üç yıl boyunca sürekli koalisyon içi tartışmalarla gündeme gelmiştir. Kasım 2024 itibarıyla federal hükümetin azınlık hükümetine dönüşmesi ve erken seçim kararının alınma sürecine de değinilmesinin ardından 23 Şubat 2025 Federal Meclis seçim süreci derinlemesine analiz edilmektedir. Öncelikle bu seçimlerde ilk kez sayısı beşe yükselen partilerin şansölye adayları üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte partilerin seçim programlarında öne çıkan hususlar incelenmektedir. Almanya'daki ekonomik durgunluk, enerji alanındaki eksiklikler, yapısal ve bürokratik sorunlar başta olmak üzere seçim programlarının da işaret ettiği üzere çeşitli alanlardaki reform ihtiyaçları olduğuna işaret edilmektedir. Ancak bu hususların seçim sürecinde partiler ve adaylar tarafından yeterli ölçüde ele alınamadığı belirtilmektedir. Partilerin bilhassa popülist ve ayrıştırıcı söylemler ile birlikte hukuki gereklilikler ve somut verileri de görmezden gelerek başta göç gibi hususlara odaklandığına işaret edilmektedir.



ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN

www.setav.org